

Engelsche soldaten ter verdediging der vesting Antwerpen.

Waar is het echter, dat ook hier alle hout geen timmerhout bleek te zijn. Velen boden zich als vrijwilliger aan, meenend dat de oorlog zoo iets was als hun messengevechten op een woeste kermis.

Ik denk hier aan een groepje uit West-Vlaanderen. Ik reisde toevallig bij deze jonge mannen. Ze meenden dadelijk bij aankomst te Antwerpen met den « Duitschman » aan den slag te kunnen gaan, en van militaire opleiding hadden ze niet 't minste begrip.

Inmiddels leefden de Brusselaars onder de Duitsche bezetting. Zij zagen er talrijke voornamelijk Duitsche gezinnen aankomen, allen van den hoogen stand en waren er van verzekerd, dat deze voor de Russen vluchtten.

Men zag konvooien Fransche, Engelsche en Belgische gevangenen passeeren, die naar Duitschland gestuurd werden. Talrijk waren ze vooral in 't station van Curegem.

De burgers mochten niet met hen spreken, maar een der gevangenen wierp een balletje papier met deze woorden :

« 't Is al de vijfde maal, dat men ons door deze statie voert. »

De Duitschers hadden allerlei gebouwen ingenomen en zoo ook het gerechtshof. Bij een der konciërges ontdekten ze duiven. De bezetter beweerde, dat men met deze diertjes nog in betrekking stond met de troepen te Antwerpen en banden toen alle bedienden der greffie, de deurwaarders, bewakers en zelfs de kuischvrouwen uit het gebouw.

Burgemeester Max hield zich flink op zijn stadhuis. En zijn gedrag bemoedigde allen.

In de wachtkamer van zijn kabinet bevonden zich op een dag, in 't begin van September eenige personen, die den magistraat wenschten te spreken, toen eensklaps een jonge Duitsche luitenant met luid sabelgerinkel binnen stapte.

Hij snauwde den deurwaarder toe, dat hij den burgemeester moest spreken.

De bediende waarschuwde den heer Vierset, kabinetsoverste en deze verscheen nu.

« Ik moet een gids hebben! » riep de Pruis op hoogen toon. « En dadelijk! »

De heer Vierset antwoordde niet, maar keek den luitenant vreemd aan.

« Ik beveel u. »

Maar de heer Vierset merkte nu kalm op :

« Mijnheer, men heeft hier niet te bevelen. »

Dan ging hij in zijn bureel. De ander volgde hem en hernam :

« Ik wil den burgemeester spreken. »

« Gij zult den burgemeester spreken, als deze

Rataplan... rataplan... rataplan!...
De weerwraak. (A. Willette).

zijn deurwaarder gelast u binnen te leiden. Men heeft u bij hem aangemeld. Wacht!»

«Ik heb geen tijd om te wachten.»

«Het spijt me, maar voor hij belt, treedt ge niet binnen!»

«Ik begrijp u niet.»

Om zich beter verstaanbaar te maken, kwam de kabinetsoverste wat nader.

«Raak me niet aan!» tierde de luitenant, de hand op zijn revolver leggend.

«Daartoe heb ik niet de minste lust.»

«Ik geef u drie minuten!»

«Ik heb niets noodig en neem zelfs geen drie minuten van een Duitsch officier aan.»

Nu bleef het eenigen tijd stil.

De officier wandelde in het kabinet heen en weer. De overste en de meisjes aan de schrijfmachine's werkten voort.

Eindelijk klonk een bel.

De heer Vierset trad het bureel van den burgemeester binnen en bracht deze op de hoogte van het gebeurde.

De burgemeester liet dadelijk zeggen, dat hij den luitenant niet zou ontvangen. De Duitscher ging heen.

De keizer had een gouverneur-generaal benoemd en wel veld-maarschalk von der Goltz, die zich te Brussel vestigde.

Hij liet een proklamatie uithangen: en zei daarin o.m.

«Na de bezetting van het grootste gedeelte van het Belgisch grondgebied, heeft Z. M. de keizer van Duitschland zich verwaardigd mij tot gouverneur-generaal in België te benoemen. Ik heb den zetel van het generaal-gouvernement te Brussel gevestigd. (Ministerie van Wetenschappen en Kunsten, Wetstraat).

Bij bevel van zijn Majesteit, is een burgerlijk bestuur bij het generaal-gouvernement gevestigd. (Ministerie van Oorlog, Leuvensestraat).

Zijn Excellentie, M. von Sandt, is geroepen tot het ambt van overste van dit bestuur.

De Duitsche legers rukken zegevierend in Frankrijk op. Het zal mijn taak zijn de rust en de openbare orde in 't Belgisch gebied te handhaven.»

De gouverneur dreigt dan met strenge straffen, voor elke vijandelijke daad tegen 't leger en zijn gemeenschapslijnen.

«Het is de harde noodzakelijkheid van den oorlog» vermaant hij «dat de bestraffing van vijandelijke daden buiten de schuldigen ook onschuldigen treft.»

«De Belgische burgers, die vreedzaam aan hun werkzaamheden willen gaan, hebben niets van de Duitsche troepen of overheden te vrezen. De handel moet zooveel mogelijk hernomen worden. De fabrieken moeten weer den arbeid aanvangen en de oogsten ingehaald worden.

Ik vraag aan niemand zijn vaderlandsche gevoelens te verloochenen, maar verwacht van u allen een redelijke onderwerping en volstrekte gehoorzaamheid jegens de bevelen van den gouverneur-generaal.»

De Brusselsche bladen verschenen niet meer, wel smokkelde men die van Antwerpen en Gent

binnen, maar hun lezing werd streng verboden.

De gouverneur-generaal liet toe dat hier verkocht werden: Kölnische Zeitung, Kölnische Volkszeitung, Nieuwe Rotterdamsche Courant, Berliner Nachrichten, Dusseldorfer-General-Anzeiger en Le Quotidien. De laatste krant werd te Elsené gedrukt.

Toch bleef men nog langen tijd de verbodene bladen ontvangen, zelfs die uit Engeland en Frankrijk en men gaf elkaar getypte berichten, met het voornaamste nieuws in 't geheim over.

Den 1ⁿ September hoorden de Brusselsaars het kanon van den tweeden uitval en nieuwsgierig gingen ze naar de uitgeplakte berichten zien. En wat lazen ze? De tekst van het telegram door den keizer aan Wilson gezonden, waarover wij hooger reeds spraken. Een «plechtige protestatie» tegen de wreedheden «door de burgerlijke bevolking van België en vooral door vrouwen en priesters met de aanmoediging der regeering op Duitsche soldaten bedreven.»

«Mijn hart bloedt — aldus de keizer — als ik zie dat dergelijke maatregelen (de vernieling van veel dorpen en van Leuven), onvermijdelijk waren geworden en als ik denk aan de talrijke onschuldigen, die hun dak en goederen verloren hebben, ten gevolge der misdadige feiten.»

Woede beheerschte de Brusselsaars als ze dat moesten lezen, die huichelarij, dat omkeeren der rollen, dien laster tegen eigen slachtoffers!

Den volgenden dag vernam men op dezelfde wijze, dat de Duitsche regeering na de inname van Luik door bemiddeling van een onzijdigen staat, een verzoeningsvoorstel tot de Belgische regeering had gericht.

Ook die nota was uitgeplakt en luidde aldus:

«De vesting Luik is na een wakkere verdediging stormenderhand genomen. De regeering betreurt het diep, dat de handelwijze der Belgische regeering jegens Duitschland bloedige ontmoetingen noodzakelijk maakte. Slechts door de omstandigheden gedwongen en in verband met de door Frankrijk genomen militaire maatregelen, was zij verplicht, het ernstig besluit te nemen in België te dringen, en Luik te bezetten als een steunpunt voor de verdere krijgsbedrijven.

Nu het Belgisch leger door zijn heldhaftigen weerstand tegen een groote overmacht, op de schitterendste wijze de eer zijner wapens gehandhaafd heeft, verzoekt de Duitsche regeering, Zijn Majesteit den Koning en de Belgische regeering aan België, het voortduren der oorlogsverschrikking te besparen. De Duitsche regeering is bereid met België elke konventie te sluiten, die vereenigbaar is met het geschil tusschen haar en Frankrijk.

Duitschland bevestigt opnieuw, op de meest plechtige wijze, dat het niet geleid is geworden door het voornemen zich Belgisch grondgebied toe te eigenen en dit voornemen het geheel vreemd is.

Duitschland is nog steeds bereid onmiddellijk het koninkrijk België te ontruimen, zoodra de toestand op het oorlogsterrein het zulks toelaat.»

Maar de Brusselsaars vernamen tegelijkertijd

het antwoord van ons land, dat op 13 Augustus verzonden was :

« Het voorstel ons door de Deutsche regeering gedaan, herhaalt het verzoek, dat in het ultimatum van 2 Augustus geformuleerd was.

Getrouw aan zijn internationale verplichtingen, kan België slechts zijn antwoord op dit ultimatum herhalen, te meer nu sedert 3 Augustus zijn onzijdigheid geschonden is geworden, een smartelijke oorlog op zijn grond werd gebracht en de waarborgende mogendheden onmiddellijk en eerlijk op zijn beroep om hulp hebben geantwoord. »

Den 14ⁿ September zagen veel burgers der hoofdstad, Fransche kjijsgevangenen van Maubeuge in het station van Curegem, die begroet werden met den kreet « Vive la France. » Men wist den bondgenooten allerlei levensmiddelen en versnaperingen te doen toekomen. 't Schijnt zelfs dat enkele gevangenen met de hulp van burgers konden ontsnappen.

Den 15ⁿ September lieten de Duitschers eindelijk iets weten over al het kanongebulder dat men hoorde en beweerden, dat de Belgen een uitval hadden gedaan, maar met zware verliezen terugworpen waren.

Van de Marne zwegen ze echter.

Maar de Brusselaars zagen aan de oorlogsdrukke, dat er iets bijzonders gaande was.

Troepen trokken in alle haast op. Konvooien dreunden door de straten. Men bemerkte zelfs gewone rijtuigen, welke met munitie geladen waren.

Aan den horizon bespeurde men brand. Bij Diegem hing een waarnemings-ballon in de lucht. De Beiersche landstorm werd in de richting van Leuven gezonden. Brussel zelf scheen van troepen ontbloot.

De meest optimistische geruchten deden de ronde.

Binnen drie dagen zouden de Belgen terug zijn ! De Duitschers maakten zich al gereed tot onder de fortten van Luik te wijken. De auto's, er waren er wel dertig, die voor het « Palace » hotel, waar de staf verbleef, stonden, moesten de laatste officieren weg brengen.

En waarlijk vernam men de goede tijdingen van de Marne, waardoor de hoop nog meer opklaarde.

Dan vertelde men dat een van 's keizers zonen prins Adelbert te Brussel aan zijn wonden bezweken was en men dokter Depage een fortuin beloofd had, zoo hij hem had kunnen redden.

Op 14 September wist men toch al weer meer nieuws van de Marne. Men zag gewonden wegvoeren. Roode kruiswagens doorkruisten de stad. Vele burgers lazen zelfs in de gesmokkelde kranten, de officieele oorlogsberichten der geallieerden. Men vernam eveneens hoe het Belgisch leger dien geweldigen strijd door zijn uitval krachtig had gesteund.

Men voorspelde nog hoopvoller het vertrek van den vijand.

« De Koning kan op 't einde der week terug zijn. »

« En de Koningin ook ! »

Zoo zei men elkaar met schitterende oogen, met blijde stem.

Maar den 15ⁿ zag men met diepe teleurstelling dat Brussel weer vol Deutsche troepen was. In den namiddag werd zelfs een militair defilé gehouden op de Kruidtuin- en de Antwerpsche Laan. Maarschalk von der Goltz sprak op de Rogierplaats een rede uit.

Dien dag ook kwam het verbod nog rijwielen te gebruiken. De Duitschers beweerden de bewijzen te hebben, dat fietsers de Belgische troepen inlichtingen verschaften. De wielrijders kregen de waarschuwing, dat er bevel was gegeven op hen te schieten.

Spionnagevrees was ook de aanleiding tot een anderen maatregel, nu de duiven betreffende. Men mocht die dieren niet meer in zijn bezit hebben. Overtreders stelden zich aan de oorlogswetten bloot en zouden als spionnen beschouwd worden.

Door bemiddeling van Max werden de duiven niet gedood maar in het Jubelpark opgesloten en onder bewaking gesteld.

't Was een bewogen dag, want 's namiddags vernam men nog, dat uhlanen te Schepdaal de tram van Ninove doen stil houden en alle reizigers afgetast hadden. Een tweehonderd van dezen werden met brieven of verboden bladen bevonden en naar de kazerne van Laken geleid. Verscheidenen bleven aangehouden.

De Deutsche overheid bleek dus 't optimisme der Brusselaars weer geheel te willen neerdrukken, maar toch gingen de berichten over de overwinning bij de Marne van mond tot mond.

Den 16ⁿ merkte men, dat er weer zeer veel troepen te Brussel aangekomen waren en over de Waterloolaan zag men drie stukken zwaar belevingsgeschut in Oostelijke richting rijden.

Dien dag verscheen een nieuwe plakbrief, die verbittering wekte. Nog altijd hingen te Brussel onze vlaggen uit.

De militaire gouverneur gelastte ze nu in te halen, om te voorkomen — naar hij beweerde — dat de Deutsche soldaten er een uitdaging in zouden zien.

De burgemeester antwoordde hierop met de volgende proklamatie :

Waarde Medeburgers,

« Een heden uitgeplakt bericht meldt ons, dat de Belgische vlag, die aan onze gevels uitgehangen is, als een uitdaging voor de Deutsche troepen wordt beschouwd.

Veldmaarschalk von der Goltz zei nochtans in zijn proklamatie van 2 September : « Ik eisch van niemand, dat hij zijn vaderlandsche gevoelens verloochene. »

Wij konden dus niet voorzien dat de bevestiging dezer gevoelens voor een beleediging zou worden gehouden.

Het bericht, dat ons zulks openbaart, werd, ik erken het, in gematigde bewoordingen opgesteld en met de voorzorg onze prikkelbaarheid te ontzien.

Toch zal het diep de vurige en fiere bevolking van Brussel kwetsen.

Ik vraag aan deze bevolking, om een nieuw

Duitsche priester in militaire kleedij

Fransche priester in soldaten kleedij.

voorbeeld te geven van de koelbloedigheid en zielegrootheid, waarvan ze reeds zooveel bewijzen schonk in deze pijnlijke dagen.

Laten we voorloopig het ons opgelegde offer aanvaarden, en onze vlaggen in halen, om konflikten te vermijden, en wachten wij geduldig de ure van herstel af. »

Om 6 uur 's avonds prijkte deze brief op de muren.

's Nachts liet de militaire gouverneur hem met een wit papier bedekken.

Max werd eenige uren aangehouden, om het gewaagd te hebben, dat bericht zonder voorafgaande toelating uitgehangen te hebben. Hij werd naar den staf voor majoor Bayer gevoerd, die hem te kennen gaf, dat zoo iets wel eens zijn wegvoering naar Duitschland tengevolge kon hebben.

De magistraat antwoordde, dat hij gereed was om te vertrekken, maar niets van dit optreden begreep. Had hij door zijn proklamatie niet meegewerkt om de openbare orde te handhaven. Wat kon er immers gebeuren, indien de Duitschers met geweld de vlaggen moesten doen verdwijnen?

Majoor Bayer eischte dan, dat Max hem zijn verontschuldiging zou aanbieden, maar deze weigerde zulks beslist.

« Uw woord herstel beteekent toch wraak ! » hernam de Duitsche officier. Ik heb het in een woordenboek opgeslagen.

« Dan was dat een heel slecht woordenboek, want bij 't opstellen van mijn brief heb ik niet aan wraak gedacht. »

« Naar aanleiding hiervan zullen de Fransche bladen ons bespotten. »

« Ge zult mij toch niet verantwoordelijk stellen voor hetgeen de Fransche bladen schrijven ! »

Bayer liet den burgemeester dan gaan.

De Brusselaars lazen nog een ander Duitsch stuk op de muren... Helaas, nog vele dergelijke zouden volgen.

Men begon kennis te maken met de terreur der Duitsche rechtbanken.

En men vernam nu :

« Den 14ⁿ September heeft een wettig opgeroepen krijgsraad, de volgende Belgische onderdanen veroordeeld :

1. Van der Hagen, Jan, werkmán, wonende te Brussel, geboren den 6ⁿ Juni 1878 te Curegem, voor weerstand tegen een Duitschen schildwacht, in uitoefening van zijn ambt :

Tot zes maanden gevang.

2. Verheyden, Hortense, weduwe Probaert, wonende te Brussel, geboren den 9ⁿ April 1878 te Brussel, voor zware belediging van het Duitsch leger en een zijner leden :

Tot een jaar gevang.

3. Debonnet, Julien, werkmán, wonende te Strombeek, geboren den 23ⁿ September 1880 te Roubaix (Frankrijk), voor gewoerschoten naar een Duitsch schildwacht :

Ter dood.

Brussel, 16 September. »

De militaire gouverneur,

Baron von Luttwitz.

Talrijker werden de bedreigingen, tegen spionage of het vernielen van telefoon- en telegraafdraden, spoorlijnen, enz.

Den 18ⁿ September stonden eenige inwoners verbluft bij het Koninklijk paleis stil.

Hun verbazing werd verontwaardiging. Voor het gebouw defileerden Duitsche troepen en een tweehonderd burgers juichten hen toe, en zwaaiden met hoeden en zakdoeken.

Maar weldra begreep men de grove list.

Die burgers waren Duitsche beampten en onderdanen en 't gansche tooneel was in elkaar gezet voor een filmdraaier en door de kinema wilde men dus de Duitsche bevolking wijs maken, dat de onze haar leger toejuichte.

Men vernam nu, dat de Duitschers tusschen Brussel en Mechelen hard aan 't werk waren. Veel materiaal werd aangevoerd. Ze gingen 't

Belgische krijgsaalmpenzenier der ruitelij.

beleg van Antwerpen voorbereiden. De stad wemelde trouwens van uniformen. Tegelijkertijd deden de dwaaste geruchten de ronde, als dat de Franschen te Doornik en Ath waren, dat het station van Bergen in brand stond, dat 20.000 Engelschen te Zeebrugge waren geland om ons garnizoen van Antwerpen te versterken enz.

Dan hoorde men, dat de heer Woeste naar Antwerpen was geweest. Daar werd veel over gesproken.

Men vertelde, dat de oude staatsman bemiddelbaar was geweest tusschen de Duitschers en onze regeering.

In het werk « Cinquante Mois d'Occupation allemande » van Louis Gille, Alphonse Ooms en Paul Delandsheere, lezen we :

« Ik toon aan den achtbaren staatsminister het artikel van een Gentsch blad, waarin beweerd werd, dat de Koning den heer Woeste niet had willen ontvangen.

Hij antwoordt mij :

« Ik heb noch rechtstreeks noch onrechtstreeks maarschalk von der Goltz gezien, noch een der personage's die aan het militair of burgerlijk Duitsch bestuur zijn gehecht. Ik heb hun zelfs geen regel geschreven en zij hebben mij evenmin een regel geschreven. Dat is dus formeel, denk ik.

In de tweede plaats ben ik niet met geen enkel voorstel belast geworden en ik zou ook in geen enkel geval toegestemd hebben, den mandataris van een vreemde regeering te zijn.

Ik ben Woensdag 2 September naar Antwerpen vertrokken. Ik had niet het voornemen om in den loop van dit bezoek rechtstreeks of onrechtstreeks een audiëntie aan den koning te ver-

zoeken, waarvan ik wist, dat hij geheel door militaire zaken in beslag wordt genomen.

Ik heb deze audiëntie niet gevraagd en dus heeft de Koning ze mij ook niet geweigerd.

Ik heb te Antwerpen de leden der regeering gezien, en niet alleen heb ik ze gezien, maar ik heb ook bij hen gelogeed en heb gedurende vier dagen mijn maaltijden met hen genomen. Men at aan kleine tafels en door een delikate attentie, heeft de h^r de Broqueville mij uitgenoodigd aan zijn tafel te komen zitten, waar eveneens zijn schoondochter, zijn gewonde neef en de h^r Davignon, minister van buitenlandsche zaken dineerden.

Ik meende Donderdag 10 September terug te keeren, maar ben door de vuurlijn opgehouden geworden en daardoor kon ik pas Zondag, over Gent, naar huis komen. Dat is betreffende de legenden, die over mij verbreid worden.

De waarheid is, dat ik uit vaste bron, door een Belg, ingelicht ben geworden, dat de vijand besloten had, de belegering voor Antwerpen te slaan, een gebeurtenis, waaraan velen op dit oogenblik geen geloof hechten. Ik heb aan mijn zegsman verklaard, dat het nuttig zou zijn deze inlichting aan de Belgische regeering te bezorgen. Hij antwoordde mij, dat de heer Gibson, sekretaris der legatie van de Vereenigde Staten zich op 2 September in de auto der legatie naar Antwerpen zou begeven, en dat ik hem kon vergezellen, indien ik de regeering wilde zien. Ik heb dat aangenomen. Dat is 't gansche geheim van mijn reis naar Antwerpen. »

Toch bleven boosaardige geruchten over den staatsminister de ronde doen.

Eenigen tijd later verklaarde de heer Woeste aan dezelfde journalisten het volgende :

« Gij kent mijn ontkenning. Zij is formeel. Maar nu men nog in zekere kringen voortgaat vol te houden, dat ik met de Duitschers in betrekking was, ga ik u vertellen in welke omstandigheid, een maal en onverwacht, ik mij zekeren middag plotseling voor hen bevond.

Ik ontbeet met mijn dochter, toen de konciërge mij kwam melden, dat twee Deutsche soldaten mij wenschten te spreken. Ongerust vergezelt mijn dochter mij. In mijn bureel bemerk ik twee onderofficieren, waarvan de een, een aan mij gericht brief en de ander een groot in papier gewikkeld voorwerp draagt.

De brief was van maarschalk von der Goltz. De gouverneur-generaal zei, kort uitgedrukt, dat het hem een genoegen was, mij... het verlangde madhistische vaandel te zenden (die gewünschte madhisten Fahne). Als een man, die zijn voorzorgen neemt, noodigde de heer von der Goltz mij uit, hem ontvangst van het geschenk te melden en daartoe een opgesteld ontvangstbewijs te teekenen, dat bij zijn brief was gevoegd.

Wat beteekende heel die zaak? Ik kende den gouverneur-generaal niet en had hem niets gevraagd. Ik ben geen verzamelaar. Dit geschenk was dus geheel verdacht. Toch verzocht ik den drager van den standaard zijn pakje los te maken, en er kwam inderdaad een oud vaandel uit,

vol met Arabische opschriften, waarschijnlijk een trofee uit een veldtocht tegen de slavernij.

Ik weet niet of de heer von der Goltz, door het zenden van dit voorwerp, dat ik hem niet had gevraagd en dat mij ook geen belang inboezemde, de hoop koesterde mij in een strik te lokken.

Nam hij zich voor mijn handteekening onder een ontvangstbewijs te gebruiken, om op de muren van Brussel te drukken, dat hij in uitmunten de betrekkingen was met een Belgisch staatsman en hij de gelegenheid had gehad hem aangenaam te zijn? Wat er ook van zij, ik verzocht den man zijn pakje weer toe te binden en overhandigde hem een brief, waarin ik aan den gouverneur-generaal zegde, dat ik hem het vaandel terug stuurde, daar ik nooit den wensch uitgedrukt had, dit te ontvangen en veronderstelde, dat er een vergissing in 't spel was.

Ziedaar waarin al de betrekkingen bestonden, die ik met de Duitsche overheid heb gehad. »

Tot zoover dus het geval Woeste, dat ook na den oorlog nog eens opgerakeld werd.

Men babbelde in die Septemberdagen veel te Brussel, en de gekste geruchten werden door velen voor goede munt aangenomen.

De versterkingen rond de stad aangelegd, boezemden hoop en tevens onrust in. Men stelde zich den toestand als volgt voor: de Franschen en Engelschen rukken uit Frankrijk naar 't Noorden op en zouden trachten in verbinding te komen met de Belgen bij Antwerpen. De Duitschers wilden dus Brussel verdedigen.

Wekte ook niet buiten het bezette gebied het nieuws verwachtingen, welke niet vervuld werden?

Deden ook daar niet allerlei geruchten de ronde. En dan hadden wij daarbij de censuur, die dikwijls zoo dwaas handelde. Terecht schreef een Antwerpsche journalist later in het geallieerd-gezind blad « De Telegraaf »:

« Het optreden van de militaire autoriteiten tegenover de pers in België, is, zooals ik reeds herhaalde malen zeide, meestal aanmatigend, dikwijls zelfs ergerlijk, altijd onverstandig geweest.

In de bedoeling van den minister van Oorlog, die haar instelde, moest de censuur enkel beletten, dat berichten over de troepenbewegingen openbaar werden gemaakt, waaruit de vijand voordeel zou kunnen trekken, en aan elke toepassing van de censuur in dezen zin, zou elke journalist zich ongetwijfeld gaarne onderworpen hebben.

De heeren echter, aan wie de censuur toevertrouwd werd, kunnen allen hoogst respectabele menschen zijn, maar reeds bij hun eerste proefstuk gaven ze blijk van een verwonderlijk gemis aan alle eigenschappen, die den goeden persman kenmerken. En dat werd er nadien niet beter op. Integendeel!

Iederen dag namen ze hun taak wat ruimer op, breidden ze op eigen gezag hun programma uit, zonder het altijd zoo goed als ze 't wel gewenscht zullen hebben, te kunnen verbergen, dat ze 't ieder voor zichzelf en allen onder mekaar wel

aardig vonden, die lastige perslui eens flink onder den duim te hebben.

Al heel spoedig waren ze zich gaan inbeelden, dat het ook hun plicht was, de openbaarmaking te beletten van alles wat het vertrouwen van 't publiek in den uitslag van dezen wereldoorlog kon schokken, en zoo lieten ze ook niet één bericht meer door, dat voor de verbondenen maar eenigszins ongunstig luiden kon. Wolff-telegrammen mochten heelemaal niet meer gegeven worden, en verschillende malen werden we met opschorsing bedreigd als we nog bladen zouden durven aanbieden, die niet volkomen « zuiver » waren.

Een « zuiver » blad was er een, dat hoegenaamd géén ongunstig bericht voor Antwerpen, voor België en voor de verbondenen in het algemeen bevatte.

De verwoesting van Leuven en van Dinant mochten we slechts meedeelen, drie, vier dagen nadien, en dan hadden we ons nog zorgvuldig voor wat dan heette: « dramatizeering » in acht te nemen. Ik heb erop gewezen, dat het volstrekt verboden was, over Duitsche gruwelen te gewagen.

Daar gebeturd de gekste dingen met die censuur!

Zooveel hoofden, zooveel zinnen. De heeren zaten daar met z'n vijven, en streepten maar raaik, meestal zonder elkander te raadplegen. En zoo gebeurde het iederen dag, dat een der kranten in 't lang en breed het verhaal gaf van een gebeurtenis, die uit al de andere meedoogenloos geweerd was geworden.

Nog schooner: In hetzelfde blad werden des avonds wel eens berichten doorgehaald, die er 's middags reeds in verschenen waren!

Maar het kostelijkste gebeurde den dag van het tweede Zeppelin-bezoek: In den voormiddag had de militaire gouverneur zelf aan de pers een officieel communiqué verstrekt, waarin zoo nauwkeurig mogelijk de weg aangeduid werd, dien het luchtschip had gevolgd, en de plaatsen, waar zijn bommen neergekomen waren.

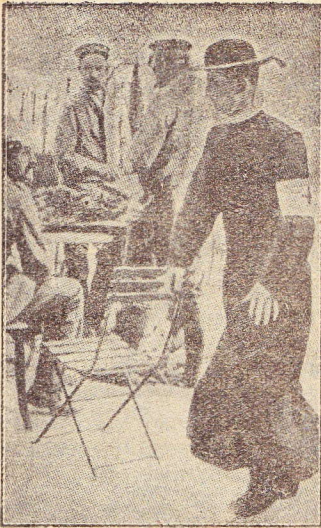
Alle bladen zetten dat communiqué in letters als kaplaarzen, en wat gebeurt er, als we er mee bij de « Gestrengen Herren » komen?

Ze eischen eenvoudig, dat het heele stuk uit de bladen verdwijne, en dat we ook op geen andere plaats aanduiden, waar de Zeppelin schade heeft aangericht.

« Wij behoeven volstrekt niet aan den vijand te zeggen, waar zijn bommen gevallen zijn; door hem te beduiden, dat hij mis geschoten heeft, leeren we hem hoe hij een volgenden keer beter moet schieten! »

Zóó oordeelden de heeren censoren, die zeer talentvolle advokaten zijn en welbespraakte Kamerleden, maar die waarschijnlijk nog nooit een geweer hadden afgeschoten. En toen we er hen attent op maakten, dat we over het geval een communiqué hadden van den militairen gouverneur, van den generalen staf te Antwerpen zelf, dan antwoordden ze ons doodleuk:

« De censuur heeft met den staf niets te maken! »

Belgisch priester-aalmoezenier die op weinig vriendelijke manier door Duitschers nagekeken wordt.

Daar zijn we bij gaan zitten. »

Ja, zoo ging het, en wij zullen zien hoe de censuur ons wreede ontgoocheling bracht.

Geen wonder dus, dat in die dagen het bezette land een vruchtbaar veld was voor de zaaiers van allerlei nieuwsjes. En wie heeft ze niet ontmoet, die mannen, welke alles wisten en het zoo geheimzinnig vertelden. Uit welke bron? Ja, dat konden ze niet zeggen. Ze hadden gewichtige betrekkingen met voorname personage's... maar de Duitschers behoefden zulks niet te weten... moesten zij 't weten... deportatie ware de minste straf.

En natuurlijk vond men altijd sukkelaars, die naar deze verwaande gekken luisterden, zonder te bedenken, dat hij, die waarlijk in gemeenschap stond met de andere zijde van het front, daarover het stipste geheim bewaarde.

Te Brussel verscheen nu een officieel blad der Duitschers, dat ons Staatsblad verving. Het heette: «Gesetz-und-Verordnungsblatt für die okkupierten Gebiete Belgiens» (Wet en verordnungsblad voor de bezette streken van België). Het werd in de drukkerij van den Moniteur gedrukt. Het eerste nummer, gedateerd 11 September, verscheen op 21 September.

Na eenige vrij kalme dagen, kwam daar eensklaps een roerige Zondag, die van 27 September. Al zeer vroeg hoorde men 't kanon, dat nieuwe hoop wekte. De Belgen deden weer een nieuwen uitval. Misschien kwamen ze nu Brussel bevrijden.

't Gerucht kwam vooral uit Noord-Westelijke richting. We zullen weldra zien, hoe de strijd nu bij Aalst ontbrand was.

Maar de hoofdstad werd dienzelfden dag door pijnlijk nieuws verrast: de bezetter had burgemeester Max aangehouden.

Men las het op de muren:

BERICHT.

« Daar burgemeester Max in gebrake is geble

ven aangaande de verbintenissen jegens de Duitse regeering, heb ik mij gedwongen gezien, hem van zijn ambt te ontheffen. Mijnheer Max bevindt zich in cervolle hechtenis in een vesting »

De Deutsche militaire gouverneur.
Von Luttwitz.

Reeds vroeg werden op veel punten die brieven afgescheurd, en daardoor sprak men hier en daar het nieuws tegen, maar nieuwe bekendmakingen bevestigden het dan weer.

Wat was er gebeurd?

De Duitschers hadden van Brussel eerst een schatting van 50 millioen geëischt, maar deze dan verminderd tot 20 millioen. Gouverneur von Luttwitz verklaarde echter bij de betaling van het laatste deel der 20 millioen, dat de geheele som van 50 vereffend moest worden. Max protesteerde.

De gouverneur maakte daarop bekend, dat de rekwisitie's voortaan niet meer tegen gereed geld, maar tegen oorlogsbons zouden geschieden. Max verbood aan de banken, die bons te betalen, daar zij door de stad niet vereffend zouden worden.

De gouverneur vernam zulks en ontbood den magistraat.

Daar toonde de Duitscher hem een der brieven van de banken en vroeg of die van zijn hand was. Max antwoordde bevestigend en wilde zijn verbod toelichten, doch de gouverneur beval hem te zwijgen en verklaarde, dat hij zich als gevangene kon beschouwen.

Vervolgens liet de gouverneur het Schepenkollege komen en gelastte het een onder hen aan te wijzen, om Max' ambt over te nemen. Allen weigerden, waarop de Duitscher nijdig werd, hun tien minuten schonk, om een beslissing te nemen, met de bedreiging allen aan te houden, zoo ze dan nog weerstand boden.

De schepenen beraadslaagden in een nevenzaal en wezen den oudsten, den heer Lemonnier aan, maar overeenkomend, allen op hun beurt, de plaats van Max te vervullen.

De bevolking vernam dit door de volgende proklamatie:

Gemeentebestuur van Brussel.

BERICHT.

«Gedurende de afwezigheid van Mijnheer Max, zal de gang der gemeentezaken en de handhaving der orde verzekerd worden door het schepenkollege.

In 't belang der stad, doen wij een ernstig beroep op de kalmte en koelbloedigheid van onze stadgenooten. Wij rekenen op de medewerking van allen om het behoud der openbare rust te verzekeren. »

Brussel, 27 September 1914.

Het schepenkollege.

Ja, dien Zondag was de bevolking zeer gejaagd.

Ha, hoe voelde men tegenover deze daad van willekeur al het heerlijke van een plotselingen terugkeer der eigen troepen! Wie weet? Hoor dat kanon. De ramen trillen er van, bij wijlen

De gevechten te Sempst, Brabant, in 1914.— Op de voorposten. — De Belgische karabiniers richtten moorddadig machiegeweevuur op de Duitschers.

schokt de lucht! Ginds zijn onze soldaten aan 't strijden. Misschien banen ze hun weg naar de hoofdstad!

Er was roering onder de menigte reeds heel den dag. Op de Waterloo-laan voerde men een Belgisch soldaat, in een ambulance bezweten, ten grave... De Belgische kleuren versierden zijn lijk. Duitsche soldaten wilden ze wegnemen. Het volk begon te morren en volkswrouwen dwongen de Duitschers heen te gaan.

Tegen den middag zag men aan de Beurs vijf Belgische krijgsgevangenen tusschen Duitsche

soldaten, wier bajonetten dreigend aan de geweren glinsterden.

« Leve België! » riep de menigte; die opdrong. Twee soldaten konden ontsnappen. Duitsche politie stormde aan en begon te chargeeren. Voor het geweld moest men wijken.

Max zat intusschen in de Wetstraat gevangen. Zijn broeder Georges mocht hem bezoeken.

Na het onderhoud leidde een officier hem heen en vroeg:

« Bemint gij uw broer veel? »

« Ja, zeer veel! »

« De oorlog is iets vreeselijks. »

« Vooral voor ons, Belgen, die hem niet gevraagd hebben. »

« De Belgen hadden moeten... »

« 't Is het oogenblik niet om over de houding der Belgen te twisten. Laat mij in den geestetoestand, waarin het ongeluk van beden mij brengt. »

En Georges Max liet den officier staan. Hij had zijn broeder vol kalmte en moed bevonden.

Tot slot kregen de Brusselaars dien avond nog een proklamatie van Baron von der Goltz. Deze

beweerde, dat in zwak bezette gedeelten van 't land Duitsche wagens of patrouille's door bewoners aangevallen werden, maar dat men een register dier gemeenten aanlegde en deze hun kassijding zouden ontvangen, zoodra Duitsche troepen in de nabijheid trokken.

Den ganschen nacht bulderde het kanon... En 's morgens hoorde men 't nog.

Baron von Luttwitz verbood nu aan de ambulanciers van het Belgisch Rood Kruis te Brussel voortaan nog Belgische of Duitsche gewonden te ontvangen. Belgische dokters mochten alleen die

Belgische soldaten nog behandelen, welke volgens 't oordeel van Duitsche geneesheeren niet meer in staat waren terug dienst te nemen. Ze zouden niet als krijgsgevangenen behouden worden.

Max werd naar Duitschland gevoerd. Pas meer dan een maand later kreeg men te Brussel nieuws van hem. Na een kort verblijf in een vesting bij Keulen had men hem naar Glatz geleid, waar hij zich toen—negen November—bevond. Hij mocht er een uur per dag op de binnenplaats der gevangenis wandelen.

In een van zijn brieven noemde hij dien koer om zijn vochtigheid een moeras en in een anderen een zwemdok. Maar zijn brieven getuigden toch van zijn goed humeur.

Wij zullen verder nog meer van Brussels burgemeester hooren.

In die Septemberdagen waren er ook Oostelijk in't land nog Belgische gewonden in verpleging, en natuurlijk in gevangenschap. Zoo vertelde mij een brankardier het volgende :

« Namen viel den 23ⁿ Augustus. Sommige verplegers werden vrij gelaten en keerden naar Brussel of Antwerpen terug, andere, waaronder ik, moesten binnen den vestinggordel blijven.

Ik was te Namen van 23 Augustus tot 21 September en verpleegde al dien tijd Belgische en vooral Duitsche gewonden in 't groot seminarie. Ik had een pas, om als gewoon burger binnen en buiten 't gebouw te gaan en in de stad te wandelen.

Maar van wandelen kwam er niet veel. Het waren zware dagen. We moesten ook gewonden halen van andere plaatsen als Andenne enz. En droevige dagen ook, al verhardt men door al 't leed, dat men ziet.

Maar toch is het me soms nog of ik dat gekerm en zelfs 't gehuil hoor, wanneer de gekwetsten verbonden werden. En dan 't amputeeren van ledematen, soms om aanvankelijk kleine wonden. Maar de getroffenen waren te lang onverzorgd gebleven... en o, wat afzichtelijke wonden, als we de ongelukkigen dan eindelijk in de operatiezaal zagen!

De gekwetsten werden zoo spoedig mogelijk naar Duitschland gestuurd, dikwijls veel te vroeg.

Vaak moesten we in dat lazaret op onze tanden bijten. We werden beleedigd door Duitsche dokters en verpleegsters, want er waren ook Duitsche meisjes en vrouwen uit de Heimat gekomen en die wisten natuurlijk alles veel beter dan wij.

De Belgische geneeskunde — zoo verzekerden ze — beteekende niets. Wij waren in alles uilen en domooren, dat hadden we ten overvloede bewezen, door tegen de Duitschers te willen vechten.

Soms dreef er een Zeppelin boven de stad en als waanzinnigen liepen die vrouwen en meisjes dan naar het raam. 't Was of ze een geestverrukking kregen.

« Een Zeppelin, een Zeppelin! » riepen ze. « Een Zeppelin, een Duitsche Zeppelin. » Dat hebben wij toch maar alleen. Die kunnen de

vijanden ons niet namaken. En hij gaat bommen gooien in Frankrijk. »

Zoo kregen ze ook minstens eens per dag een hysterischen aanval over de zegeberichten.

Elken dag zooveel duizenden Russen en Franschen en Engelschen gevangen genomen.

En 't Belgisch leger vernietigden ze zeker twee keer in de vier en twintig uren.

Wij bromden dan wel eens en gaven een snak, maar 't beste was te zwijgen, want zoo konden we tenminste onze eigen soldaten bijstaan en bemoeiden. Zoo geheel afgesloten, wisten wij van 't nieuws heel weinig. Brussel zelf scheen op grooten afstand. En Antwerpen dan!

Den 25ⁿ September kregen onze dokter en wij, vier Belgische verplegers, bevel naar Hannover te vertrekken. Men zei ons, dat het alleen voor de begeleiding van een transport gewonden was, en we zelfs geen kleederen moesten meenemen.

De gewonden, Duitsche zoowel als Belgische, lagen in goederenwagens op stroo; de ergst-getroffenen echter op berries. De minst gekwetste was toezichter in den wagen en moest ons waarschuwen, als iemand hulp behoefde.

De dokter en wij, verplegers, reisden in een wagon tweede klas.

Die reis duurde drie dagen en twee nachten. O, dat lange wachten steeds om andere treinen door te laten! Sommige gewonden stierven en hun lijk werd hier of daar afgeladen.

We voerden ook gevangenen mee en laag was de wijze, waarop deze door velen uit de Duitsche bevolking onthaald werden.

Eenige herinneringen... Dikwijls zagen we in tuinen langs de spoorlijn poppen als Belgisch of Fransch soldaat gekleed opgehangen aan een boom, bij den hals of bij de voeten.

Nabij Keulen moest de trein aan een overweg stoppen. Juist was er een begrafenis in de nabijheid. Het lijk bleef alleen op de baar. Allen uit den stoet stormden naar de afsluiting en wat een gehuil steeg er toen op, aan 't adres van onze gevangenen!

Zoo'n concert hoorden we trouwens aan menigen overweg, tot Hannover toe.

Achter de lokomotief stond op een waggon een onbruikbaar Duitsch kanon, door soldaten omringd.

En telkens vroeg men uit 't publiek :

« Französisches Geschütz? »

« Ja! » riepen de soldaten...

En een gejuich dan!

De Duitsche gewonden kregen van 't publiek sigaren en lekkernij, maar zelden werd er iets aan de onzen gegeven.

De officier, die onzen trein begeleidde, was echter zeer hoffelijk. Wij, in onzen waggon, werden zelfs niet bewaakt.

Maar van terugkeeren, toen we te Hannover kwamen, was geen sprake. We moesten blijven onder voorwendsel, dat er gewonden te verplegen waren.

Toch bleven we twee maanden werkloos; we kregen echter 1 mark 17 daags; de dokter ontving 250 mark per maand.

We verhuisden naar Münster-Lager. Daar wa

ren toen 30,000 gevangenen, meestal Belgen, ook burgers, op wier rug men « Kriegsgefangene » geveerd had, ongelukkigen van Visé en Leuven. Ik zag er twee Belgische telegrambestellers bij; ze waren gegrepen toen ze een officieel telegram wegbrachten; jongens van veertien of vijftien jaar.

Tijdens mijn verblijf werden er veel burgerlijke gevangenen naar huis gezonden, van minder den 18 en meer dan 40 jaar. Op een afzonderlijke plaats waren ook vrouwen en kinderen. Een man was ziek van zijn bed gehaald; een tuberculoselijder; hij is er ook gestorven. Wat al deze ongelukkigen misdaan hadden, och, de Duitschers wisten het zelf niet. Maar 't is genoeg bekend hoe tegen burgers gehandeld is geworden.

Te Münster-Lager ben ik eenigen tijd in een lazaret werkzaam geweest. Er waren echter zeer weinig zieken, geen honderd op de 30,000 gevangenen. Maar 't was nog maar een begin.

Wij werden eindelijk uitgewisseld tegen Duitsch ambulance-personeel en konden over Zwitserland vertrekken. Door Frankrijk kwam ik naar 't leger terug. »

Zoo waren er ook nog van onze gewonden te Luik en Leuven en elders. Treurige dagen voor al die eenzamen, wel te midden der eigenlijke bevolking nog, maar toch in 's vijands handen. En menigeen bezweek, zonder nog een woord van huis te vernemen of er heen te kunnen zenden.

Tal van gekwetsten hadden zich bij landgenooten kunnen verschuilen en zaten veilig verborgen op een hoeve of ergens in stad of dorp, de herstelling afwachting om dan over Nederland te ontsnappen.

De uniform was natuurlijk vernietigd of begraven. En als er Duitschers in de buurt waren, kroop de soldaat in een veilig hoekje.

Zoo was dus in het bezette land en te Brussel de toestand in de Septemberdagen.

Het kanon bleef maar huilen en weldra begrepen de bewoners der hoofdstad, dat het beleg van Antwerpen aangevangen was.

LVII.

AANVALLEN OP DE ETAPPELIJN.

Nog rond Leuven.

Na den tweeden uitval organiseerde onze militaire overheid een aantal raids op de vijandelijke lijnen door koene vrijwillige wielrijders, waartoe er zich een zeshonderd aanboden. Deze hadden tot taak, spoorlijnen te vernielen, Duitsche konvoien aan te vallen, kortom de etappelijne van den vijand zooveel mogelijk last aan te doen. Ze drongen tot in Linburg, Brabant en zelfs Henegouwen. De Duitschers wreekten dit gewoonlijk op de burgerij, zooals uit de volgende Duitsche proklamatie blijkt:

« In den avond van 25 September werden de spoorlijn en de telegraafdraden vernield tusschen Lovenjoul en Verrijck. Tengevolge daarvan

hebben beide gemeenten gijzelaars moeten leveren.

Voortaan zullen de gemeenten die het dichtst bij de plaatsen liggen, waar dergelijke feiten gebeurd zijn, 't komt er niet op aan of ze al of niet schuldig zijn, zonder genade worden gestraft.

Met dit doel zijn van alle gemeenten aan de spoorwegen, welke door dergelijke aanvallen bedreigd worden, gijzelaars mede genomen, en bij de eerste poging om spoor- telegraaf- of telefoonlijnen te vernielen, zullen zij onmiddellijk gefusilleerd worden. Bovendien hebben alle troepen, die de spoorwegen bewaken, bevel gekregen ieder neer te schieten, welke op verdachte wijze de spoor-, telegraaf-, of telefoonlijnen nadert. »

In reeds genoemd werk van Gille, Ooms en Delandsheere over de bezetting van Brussel, lezen we 't verslag over een persoonlijk onderzoek naar het gebeurde te Lovenjoul-Verrijck.

« De schade aan den spoorweg te Lovenjoul door bommen aangericht was niet belangrijk en dus spoedig hersteld. Vier soldaten uit Antwerpen hadden het stukje uitgehaald en daar de Duitschers er niet in geslaagd waren ze in handen te krijgen zochten ze elders wraak.

Er was meer gebeurd dan de aanhouding van gijzelaars, zooals de plakbrief meldde.

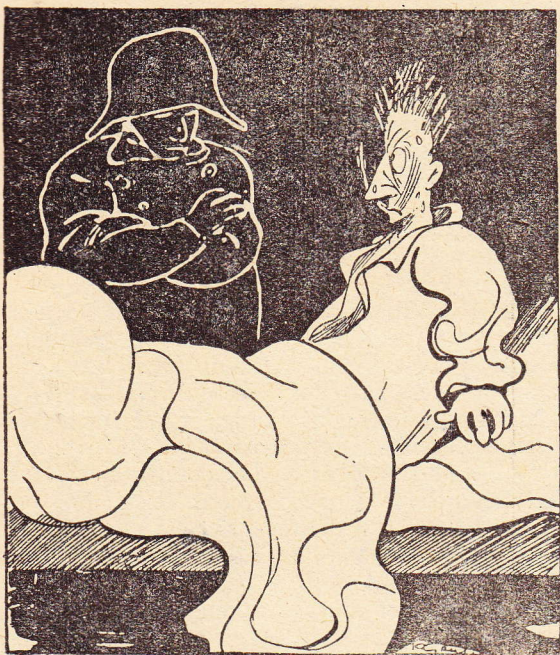
Een compagnie brandstichters kwam uit Leuven en deze dreven onder leiding van twee officieren de bewoners uit veertien huizen en staken deze woningen in brand. Ze vernielden de pastorie, het klooster en de gemeenteschool en hielden pas op toen een hunner chefs op een fluitje het sein daartoe gaf.

Een arme vrouw, die voor haar afgebrande hut gras snijdt, vertelt me haar angst der eerste dagen, die deze der kastijding vooraf gingen.

De troepen stroomden in massa over den 100-ten weg van Luik aan, alles op hun doortocht verbrandend en vernielend. Zij openden de stallen en dreven het vee in het veld. Zij doodden ook dieren, namen wat hun goed toeleek en lieten het overige liggen. Zij drongen in de herbergen, ledigden flesschen en tonnen, sloegen met de geweren de kassen open, vuurden in de schilderijen, portretten en spiegels. Bij den dokter dronken ze al den wijn op, wierpen kroonluchters en stoelen te midden van den weg en staken het vuur aan het huis. De kasteelen der heeren Dieudonné, de Maurissens en de Schouteete vlamden als lucifers; geweldige vuur- en rookzuilen stegen ten hemel. Wij bleven twee dagen in een varkens hok verborgen. Soldaten huilden en zongen in het kasteel van Lovenjoul. Op de binnenplaats lagen duizenden ledige flesschen ter aarde. Soldaten kwamen van den zolder met de armen vol potten gelei. Overal hing een lucht van wijn en alkohol.

Dan gebeurde er een ontploffing; de soldaten lieten met dynamiet een brandkas springen.

Schildwachten namen naar de spoorlijn spiegelkassen mee om er wachthuisjes van te maken. Veel meubels, pendules en kunstvoorwerpen werden naar Duitschland gestuurd. De mannen maakten hun maaltijden klaar op schotels van Delftsch porselein. Kristallen vaatwerk werd

De schim van Napoleon doet den keizer in zijn droomen opschrikken. (Polands View).

door de ramen gegooid en lag daar in scherven.

Zekeren dag wandelden de Duitschers verkleed door het dorp. Zij hadden het geestig gevonden om de kleederen van gevluchte dames aan te trekken. De een droeg een zijden gewaad, de ander een mantel, een zelfs den mantel van het Onze Lieve Vrouwen beeld uit de kerk, nog een ander had den sluier van Onze Lieve Vrouw voor. Dan waren er die sprongen en dansten onder den draaghemel van het Heilig Sakremit. Kort daarna werd mijn huisje in brand gestoken.

Men heeft ons laten weten dat de nog gespaarde huizen ook afgebrand zullen worden, als de Belgische soldaten nog spoor- of telegraaflijnen vernielen. Toch kunnen wij daar niets aan doen. Vindt gij dat rechtvaardig?

« Dat is de Deutsche rechtvaardigheid, vrouwtje! »

In de velden werken de boeren te midden der ruïnen. Zwijgend en peinzend drijven zij hun ploegen voort.

Door de eenige straat van het dorp, langs verkoolde muren, die in den wind waggelen, vergezel ik een vriend dezer plaats naar een naburig dorp, dat door soldaten bezet is. Hij wil onderzoeken of de duizend bij hem verdwenen zaken misschien daarheen overgebracht zijn.

Terwijl wij den kommandant verbeiden, spreken we met den schildwacht die op het plein heen en weer stapt.

Deze man is bedroefd.

Hij heeft in Hannover een talrijk gezin achter gelaten. Nu is hij al tien weken hier, eerst te Thienen en morgen naar Leuven.

« Zoo nadert ge langzaam aan Brussel » merk ik op.

« Ja »

« En dan zult ge naar Parijs gaan. »

De man kijkt me weemoedig glimlachend aan. Hij schijnt mij te willen verzoeken, om niet met zijn ellende te spotten.

« Meent ge dat ik niet veel gelukkiger bij mijn vrouw en kinderen zou zijn? »

Maar daar is de kommandant. Hij gaat zitten voor een schrijftafel, waarop hij de portretten van kinderen, van een vrouw en een heerenhuis heeft geplaatst.

« Dat is mijn gezin en mijn kasteel in Brandenburg, » zegt hij. « Ik ben er beter gelogeerd dan hier, geloof me vrij. »

« Wij twifelen er niet aan, en om er zich van te overtuigen is het voldoende na te gaan in welk een toestand dit kasteel is gebracht. 't Is erger dan in een stal. »

« Zoo is de oorlog, niet waar? En ge moet begrijpen, dat er in een leger van verscheidene millioenen goede en slechte mannen zijn. »

« Maar toch, als een officier een bevel geeft, wordt hij onmiddellijk gehoorzaamd. Waarom hebben zij niet bevolen de bijzondere eigendommen te eerbiedigen. Beroemt de Deutsche overheid er zich niet op, dat zij het best gedisciplineerde leger der wereld bezit? »

De kommandant ontwijkt een rechtstreeksch antwoord en zegt :

« Ik ben slechts verantwoordelijk voor de mannen, die onder mijn bevelen staan. Zie of er in dit kasteel bezittingen van u zijn en neem ze mee alvorens ik vertrek, want morgen worden wij door anderen vervangen, waarover ik geen gezag heb. »

Mijn vriend vindt nog al een en ander, dat hem toebehoort.

De weg tot Leuven toe is een kalvarie. Zoover de blik reikt : verbrande huizen, hoeven, schuren, werkmanswoningen, villa's, kasteelen.

In de velden houten kruisjes met een Belgische shako of een Duitschen helm : al graven !

En langs den weg duizenden ledige flesschen. En 't was toen al 5 Oktober !

Wij komen door Corbeek, dat een namelooze verschrikking zag. Hier staat het kasteel van baron de Dieudonné, die naar den oorlog is vertrokken.

Daar verbleef de Koning tot op het oogenblik van den terugtocht naar Antwerpen. Omdat het den Belgischen vorst geherbergd had, werd het kasteel onmiddellijk in asch gelegd. 't Is slechts een hoop steenen meer, over de perken verspreid. Drie dagen achter elkaar liet een Duitsch opperofficier zich naar dit puin voeren.

Zekeren morgen plantte hij voor het slot zijn schildersezel en bracht hij deze ruïne op het doek.

Eenige meters verder zien wij het eigendom van den heer Ernst, kabinetsoverste van minister Carton de Wiart, met wien hij naar Antwerpen vertrokken is.

Zijn zuster heeft het huis niet verlaten. Zekeren dag wilden de Duitschers voor de poort een groep ongelukkigen fusilleeren.

Zij sprong voor een der veroordeelden en riep :

« Doodt dezen man niet ! Hij is vader van vijf »

De beschermer der Kultur.
(New-Yorker Tribune).

kinderen. Doodt mij liever als ge een slachtoffer moet hebben. Doodt niet dezen, hij is de steun van een lamme moeder, doodt liever mij!»

En zoo pleitende en smeevende, en knielend zelfs redde zij vijftien onschuldigen, die in haar woning een schuilplaats vonden.

I. VIII.

HET VOORSPEL VAN HET BELEG.

De strijd bij Aalst.

Zooals we reeds vernamen, hadden de Duitschers hun troepen voor Antwerpen versterkt en legden zij er verdedigingswerken aan. De onzen deden kleine uitvallen, doch lieten evenmin na zich te verschanzen. Aan weerskanten dus werd er koortsachtig gewerkt.

«Meer dan ooit moeten we op onze hoede zijn», schreef luitenant Robert de Wilde in zijn dagboek, gedateerd van Duffel 16 tot 21 September.

«De insluiting teekende zich steeds scherper af. Wij vernemen, dat de vijand veel groot materiaal krijgt. De zware stukken, die de forten van Luik, Namen en Maubeuge vernietigd hebben worden nu op Antwerpen gericht.

Overal bereidt men zich tot krachtigen weerstand voor. Stellingen worden voor de artillerie uitgekozen, en waarnemingsposten gevestigd. Nauwkeurig bestudeert men elken sektor. Men legt loopgraven voor de infanterie aan en spant prikkeldraad.

Men overdrijft zelfs het ontblooten van het geschutsveld. In de omgeving der forten bestaat geen huis of boom meer. Al die bevallige villa's zijn de prooi der vlammen of der houweelen van de sloopers geworden. Men had hiermee reeds in Augustus aangevangen; tot onder 't beleg zette men het voort. Den 24ⁿ September schouwde de Koning een brigade te Kathelijne-Waver. Hij naderde te voet, de hoornen schalden en de muziek speelde. Het vaandel groette. De vorst drukte de officieren de hand en had voor elk een minzaam woord.

Men arbeidde gejaagd voort. De voorposten waren overal in voeling met den vijand.»

De legerleiding besloot nog een uitval te wagen, de geallieerde legers waren in Champagne en bij Roye nog in hevigen strijd gewikkeld. Misschien kon men met hen in voeling komen en de Duitschers verhinderen verder in Vlaanderen op te rukken.

Men wilde een weg voor de Franschen helpen banen. Uit 't Noorden zou men trachten de hand te reiken aan hen, die uit 't Zuiden oprukten.

't Offensief zou daarom dit maal in de richting Dendermonde en Aalst geschieden. De ruitjer-afdeeling werd in 't geheim per spoor naar Gent gevoerd en moest van daar uit naar Aalst oprukken.

De 4^e en 5^e divisie zouden de 37^e brigade landwehr aanvallen, die op Dendermonde marcheerde.

Weinig scheelde het of de Duitschers werden bij Lebbeke omsingeld, maar gebruik makend van de duisternis konden zij nog door binnenwegen Opwijk en het gros van hun leger bereiken.

Onze legerleiding gevoelde dat zij voorzichtig moest zijn. De vijand had groote versterking gekregen. De bondgenooten bleven nog achterwege.

't Offensief kon zich dus niet ontwikkelen, al werd er heftig gestreden bij Lippelloo, Malderen, Lebbeke en Aalst.

De oorlog woedde dus in de bevallige Denderstreek. Aalst zelf kwam in 't gedrang. 't Is een nijvere, nette stad van 12,000 zielen, een der oudste gemeenten van ons land. Op de Markt prijkt het oud stadhuis met een belfort, waarin de beiaard hangt, naar men wil de oudste van Vlaanderen, want de uitvinder, Bartholomeus Coecke was een Aalstenaar. Deze stad bezat ook de eerste Belgische drukkerij, opgericht door Diederik Martens, die er gestandbeeld staat. Martens had de kunst in Venetië geleerd en voerde ze hier in 1473 in. Hij was bovendien een groot geleerde, die veel talen kende.

De hoofdkerk van Aalst is aan Sint-Maarten gewijd. Zij is nooit voltooid geworden. Twee derden gedeelte van 't schip, de toren en het groot portaal ontbreken. Toch is ze een prachtig monument en bezit een schilderij van Rubens, Sint-

Rochus, den patroon der pestlijders voorstellend. In het beledhuis ligt Martens begraven.

De Aalstenaars hebben dus wel reden om fier te zijn op hun stadje, maar in deze dagen dachten ze aan heel wat anders.

Aalst had al veel last van 't ruwe krijgsvolk, bloot als het lag aan den grooten weg Brussel-Gent.

Er werd nu aan den Dender gestreden. De Duitschers verdoken zich achter burgers, mannen, vrouwen, kinderen. Op een teeken der Belgen liet de menigte zich vallen en boven hen floeten kogels. De vijand werd teruggeslagen en beschoot de stad. De bevolking sloeg op de vlucht. Wij herinneren ons een brief van volksvertegenwoordiger Pieter Daens, geschreven toen de Aalstenaars vooral naar Gent waren gevlucht.

Deze brief verdient hier een plaatsje en wij drukken hem dus volledig af. Men weet, dat de heer Daens, wiens zoon in 't leger diende, tijdens den oorlog gestorven is.

De volksvertegenwoordiger liet dus het volgende in de Gentsche bladen verschijnen:

« Aalst! Onze ongelukkige stad Aalst! 36,000 zielen, moest arme werklieden. Ontvolkt! Gansch ontvolkt!

Maandag 28 September, den tweeden dag der beschieting, toen het moedige schepenkollege met uw to genegene de stad verliet, dan was geen levende ziel meer te zien. De bevolking was gevlucht, in allerhaast, zonder iets te kunnen meenemen, merendeels zonder geld, gevlucht naar verafgelegene dorpen, naar Oordegem, Wetteren, 't overgroot getal naar Gent, alwaar troost en hulp aan die onglukkigen werd gegeven. In het feestpaleis hebben reeds 40,000 vluchtelingen een schuilplaats en voeding gevonden,

Gisteren werd mij gezegd door vluchtelingen: nooit kunnen wij Gent genoeg bedanken. Door de zorgen van 't komiteit, aan welks hoofd de heeren schepenen van Gent, zijn Aalstersche vluchtelingen gezonden naar Kortrijk, Zulte, Doeselaere, Isegem, Thielt, Pithem, Ardoye, Diksmuide, Maldegem, Ramscapele, enz.

Ik heb onze arme stadgenooten bezocht te Kortrijk. Ze zijn daar behandeld als kind van den huize. En zoo zal 't overal geweest zijn. Eeuwigen dank!

Te Gent is 't stadhuis gedurig werkzaam: vluchtelingen, droeve zwervers vinden schuilplaats en hulp in gemeentehuizen, in kloosters, in lokalen van socialisten, van katholieken en liberalen; er is een reine, heldhaftige samenwerking.

Ontelbare mannen uit de kleine burgerij en 't werkvolk hebben een klein huizeken, een kamer gehuurd, met 10 à 12 en meer personen. Het geld is op, zonder hulp; ze moeten verhongeren. Men gelieve te zorgen voor die brave mensen.

Met vreemde hoor ik, dat 't Gentsche magistraat goede maatregelen neemt; ook dat het Aalstersche komiteit van volksvoeding op 't stadshuis gaat zetelen.

En de winter nadert! Duizenden zijn zonder

warne kleeding. Onze geliefde rampgenooten, hoe lang nog uit Aalst?

De Duitschers zijn er aan 't drinken en aan 't plunderen. Volgeladen wagens worden naar Brussel gevoerd. Aalst wordt een Duitsch kamp.

Onze werklieden snakken om terug in hun huizeken te zijn. Nu is het hoogst gevaarlijk, het kan nog niet zijn.

In afwachting hulp, hulp aan de droeve vluchtelingen uit Aalst en andere plaatsen!

Hoogachtend en dankbaar. »

PIETER DAENS.

P. S. — Voor raad en inlichting aan de vluchtelingen van 't arrondissement Aalst, elken dag van 5 tot 7 uur, in den Nieuwen Boer, Koornmarkt.

Wij vernamen toen uit Aalst nog eenige bijzonderheden over de bezetting en wel de volgende:

« Aalst is door een bevelhebber der bezetting, « Herr Kessler », die zich in de woning van M. schepen Moeyersoen heeft gevestigd.... officieel aan Duitschland gehecht.

Een gemeenteraadslid, de heer J. van den Bergh, werd gevangen genomen... en tot burgemeester benoemd. Op zijn deur staat nu « Bürgermeister ». Hij moest den politiedienst inrichten.

Allerlei voorwerpen uit de huizen van Borremans, Buyl, De Paepe, Van Beveren, D'Haese, Blommaert, Van de Sype, Liubourg, uit de apotheken Ghyselinckx, Van Coelenbergh, De Valckeneer en uit verschillende ijzerwinkels, werden op automobielen geladen en naar Brussel vervoerd. Tal van fabrieken en huizen zijn verwoest.

Een vijftigtal burgers — ook kinderen — werden Zaterdag met soldaten begraven in de Bisschopstraat in den tuin van Van Geem en aan het Geldhof.

De weinige burgers, in de stad teruggekeerd, mogen niet weer vertrekken.

Zoo is nu Aalst, de eens nijvere gemeente aan den Dender, niet ver gelegen van den puinhoop, die vroeger de stad Dendermonde heette. »

Want ten slotte bleven de Duitschers er toch de baas.

Er was echter, zooals wij reeds zeiden, geweld in de omgeving gestreden.

Het was 't kanongebulder, dat de Brusselaars hoorden, zooals we vernamen den dag van Max' aanhouding en dat zooveel hoop wekte.

Alexander Powell was er getuige van een charge onzer ruitrij.

« Volgens de handboeken der krijgskunde en de kritiek der kamerstrategen waren ruitrijchargen niet meer in de mode. De moderne oorlogvoering achtte ze onmogelijk sedert de verdragende geweren.

Maar zie, die duivelsche Belgen stoorden zich niet aan de regels. Volgens hun meening moest men maar, zoodra men een Duitsch regiment zag, er op los stormen en het uitroeien, te paard, te voet, met 't kanon, 't kwam er weinig op aan hoe.

En zoo zag ik een charge tusschen Dendermonde en Aalst.

't Is daar een beter oefeningsveld dan overal elders in Vlaanderen, want men kan er soms meer dan een mijl afleggen, zonder door een kanaal opgehouden te worden.

Een sterk detachement Duitschers was ten Noorden van Aalst opgerukt en de kommandant van 't gewest had aan de lansen bevolen den vijand terug te werpen.

De troepen van den keizer werden door allerlei manoeuvres van de Belgen gedwongen zich op een bosch te steunen en tusschen beide partijen lag een ideale vlakte voor een storm van paardenvolk.

De Duitschers hadden echter een sterke stelling ingenomen en volgens de handboeken der krijgskunde, had men hen eerst met een regen van granaten moeten bestoken.

Maar dat deed de oude kommandant heelemaal niet.

Hij beschikte daar over vijftien honderd mannen, die de Duitschers hun staal wilden laten voelen.

Zijn sigaret wegwerpend en de riem van zijn shako vasthechtend, reed de aanvoerder in galop voor zijn mannen.

« En ligne ! » riep hij.

Twee lange rijen vormden zich in het veld. De kleuren schitterden in de zon.

De klaroenen schalden.

Een woud van lansen daalde van een vertikale in een horizontale stand en de wolk vroolijke vlaggetjes, veranderde in een haag van blinkend staal.

« Chargez ! »

En de troepen stormden voort. Verschrikt bij den aanblik dier lange en wreede lansen, trokken de Duitschers achteruit in het bosch, dat voor de ruitery ondoordringbaar was.

De vijand was dus terugworpen en de kavalerie zwenkte en reed terug. »

De strijd bij Aalst, al kon het offensief zich niet tot een geweldig krijgsbedrijf uitbreiden, kostte aan de Duitschers toch zware verliezen. Hun hardnekkige tegenstand kostte hun zooveel mannen, dat de onzen bij hun aanvankelijke vorderingen over veel lijken van den vijand heen moesten stappen.

Ziehier nog een episode uit den strijd bij Aalst, medegedeeld door Maurice Gauchez : (1).

« Meer dan twee uur lang, ben ik de tirailleurs der voorhoede van ons leger, die den vijand tegemoet gingen, voorafgegaan. Het offensief, men zal het nooit genoeg kunnen herhalen, al moge het ook kortstondig en beperkt zijn, is altijd meer prikkelend dan eenvoudige verdediging of de tegenaanvallen.

Zoo haast een officier het bevel geblazen had onder het vuur der shrapnells de tijdelijke schuilplaatsen waarin wij ons bevonden, te verlaten, doorliep een soort rilling de geheele lijn.

Elkeen bleef nog voorzichtigheidshalve in gebukte houding ; dan kromp dit beweeglijke lint

van menschelijke lichamen, als een reusachtig dier, samen en sprong, sprong vooruit. Een kreet weerklonk, een schreeuw van haat, een hosannah van zege, diepe zucht van hoop : « Leve België ! Leve de Koning ! » Twintig meter werden doorloopen en als 't ware verslonden door lichte en buigzame beenen. Dan, op een teeken van den officier die het voorbeeld gaf, viel heel deze lijn mannen neer, kroop over den grond, smolt samen met de licht-bruine kleur der aarde. Shrapnells vlogen aan. Men zag ze glijden, zich verbreiden, den grond omwoelen, dan langs alle kanten zich verspreiden en aan stukken vliegen.

Dit scheen wel twee uur te duren en toch was het, juist geteld, op iets minder dan een tweetal minuten, geëindigd. Een stilte volgde. Het zonderlinge kruipdier, waarop deze vooruitrukkende groep geleek, terwijl zij in haar breedte bewoog ; richtte zich gespierd op, rilde, had een schok en, al krimpand en zich weer uittrekkend, sprong het nog vijftien meter verder. De aanvoerders, als de vooruitgestoken voelhorens langsheen den buik van het vreemde dier, vielen, zwaar-lendig, in een kleine plooi van het terrein. De manschappen volgden deze beweging na. Ditmaal troffen de shrapnells het dier, het onse, helaas ! Het was als of drie of vier wervels van dit verlengde lichaam splinsterden en afsprongen van deze roerloze romp.

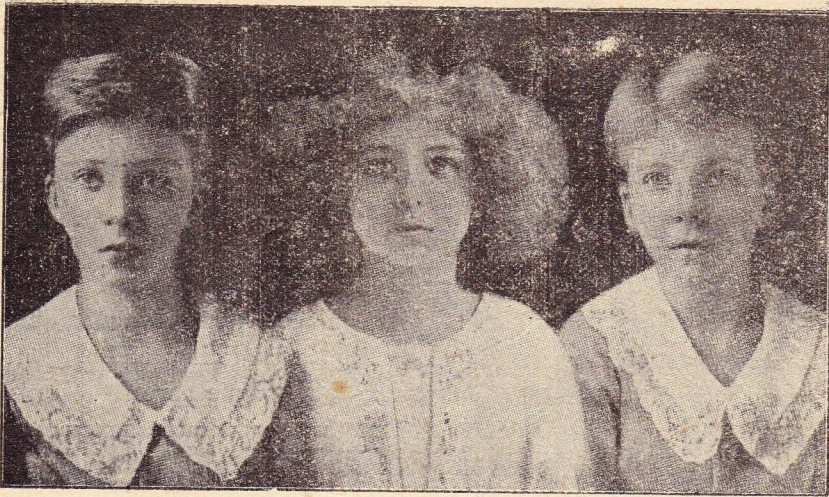
Vijf ongelukkige mannen richtten zich half op, wankelden en vielen weer neer, de armen gevouwen, strekten zich ineens uit, als onder het lospringen van een veer. Kreten raasden. De lijn stelde zich weer samen, snoerde hare ringen bijeen, en vertrok opnieuw. De derde val ging gepaard met het eenparige maar willekeurige losbranden van een honderdtal geweren. Op honderd tot tweehonderd stappen afstand bewoog zich een gelijkaardige lijn, die der Duitschers. Er was stilte, die door de shrapnells werd afgebroken ; dan sprongen de twee monsters met de veelvuldige hoofden van jonge mannen, als razend op elkaar toe.

Dit veroorzaakte een onbeschrijflijke warreling ; kreten, gezangen, roepen, weeklachten, gekerm weerklonken. Alles, samengesmolten, zonder uitdrukking, wierp zich door elkaar... Een paar minuten lang, zag men niets meer: noch manschappen, noch den grond, noch den hemel.

Dan ontstond een vlucht, eene verschrikte, wilde jacht. « De Duitschers vluchten ! » Geweren, patroontasschen, zakken, helmen bedekten den grond. Wij liepen over lichamen. Onze schoenen drenkten in bloed. Onze gelaten, onze handen, alles in ons, aan ons, rondom ons, was zwart, vuil, vervormd, afschuwelijk. Maar, allemachtig ! de vijandelijke loopgraaf, geledigd, schoongevaagd, als 't ware gladgeschaafd, was nu vol met onze Belgische geweren, die zich kranig naar de verte richtten.

En Deutsche shrapnells onderlijnden, zonder ophouden, dit offensief. De nacht bracht deze beweging in de omstreken van Aalst, aan de poorten van het voorgeborcht Schaerbeke, tot stand. 's Zondags, van af zeven uur 's ochtends, hernam de strijd met geweld.

1) « Ce que j'ai vu. »

Onze prinsenkinderen.

Aan den kant van den weg blijft geheel alleen, een stukgeschoten en opengescheurd huis, met duizend gaten doorboord en zonder dak, koppig overeind staan. Enkele Belgische wielrijders-karabiniers naderen, hun overste vordert voorzichtig. Hij laat zijne mannen stilhouden en twee aan twee, terwijl zij zich op een achtergrond van enkele tientallen meters uitspreiden, omringen zij langzaam het zwijgende huis: Zij zijn er haast. Plots een onheilspellend geratel: mitrail-leuzen barsten los, rommelen, grommen, spuwen kogels uit: Dit alles spat en verspreidt zich uit het bouwvallige huis, uit elk gat, uit alle scheuren. Drie karabiniers zijn geraakt, maar nemen, liggend, het defensief.

De anderen zijn achteruit gesprongen en schieten een weinig op 't goed valle 't uit. Gedurende dien tijd is een man omheen het huis gedraaid. Het geweer over den rug, klautert hij langs den muur en werpt zich met één sprong in de door de Duitschers bespookte ruïne. De onzen hebben het gezien en, gebruik makend van een kort zwijgen der mitrailleuzen, rukken aan.

De puinhoopen worden een dichte okwolk, waaruit kreten en geknetter weerklinken. En, twintig minuten later, verschijnen onze mannen weer. Zij zijn onherkenbaar. De meesten zijn gekwetst. Maar ze zijn meester der ruïne, van drie vijandelijke mitrailleuzen en van een Duitsch gegradeerde.

Van huis tot huis, slaagden onze troepen er in, zegevierend en door de bevolking toegejuicht, hunne intrede in Aalst te doen. Zij wierpen de Duitschers over den linker oever van den Dender terug. Tegen een uur 's middags, daar de Duitschers koppig stand wilden houden op de drie bruggen die over den Dender heen Aalst met een zijner voorgeborchten vereenigen; chargeerden onze wielrijders-karabiniers met de bajonet, namen een mitrailleuze en, daar de vijand tegenstand bleef bieden, kwam onze artillerie in actie. Fabrieken en enkele huizen brandden, dan, eindelijk, onder den druk van onze ruitery en ons voetvolk, namen de laatste Duitschers de vlucht.

Aalst was weer in handen der Belgen, en, ginds, zwegen de Deutsche batterijen, die, van uit Moorsel, den aftocht van den vijand op Brussel zochten te beschermen. »

Tot zoover dit verhaal.

Maar wij weten reeds, hoe het legerbestuur tegenover de nieuwe aanzwellende macht, den strijd liet staken.

De vijand bezette Aalst opnieuw en voerde ware strooptochten in den omtrek uit, tot in de nabijheid van Gent. Zoo stak hij een aantal huizen te Quatrecht in brand. Daar stootte hij op onze vrijwilligers, die de benden hardnekkig weerstand boden.

'k Herinner me, hoe ik in die dagen dit oord bezocht.

Voor de huizengeraamten van Quatrecht stonden vrouwen, die alles verloren hadden, geen bed meer bezaten, geen dak boven hun hoofd.

Ze zamelden geld in. Een vertelde me, hoe de Duitschers haar meubeltjes in haar huizeke opstapelden en alles in brand staken.

Ik bezocht de ruïnen. In de asch van een stal-
leke zag ik een verkoold schap. Kon men laffen
den kleinen, vreedzamen arbeider treffen, dan
door hem 't weinige, dat hij bezat te ontnemen.

En een boogschut verder stond nog een kasteel in al zijn weelde en trots, en de vogels floten in de boomen van het heerlijk park, waar geen bloem vertrapt was.

In dit slot hadden Deutsche officieren gelo-
geerd. Toen ze heengingen, bedankten ze de tach-
tigjarige kasteelvrouwe, die waardig antwoord-
de: « Mijne heeren, ge behoeft me niet te bedan-
ken, want ik had u niet uitgenoodigd... »

Een kar kwam over den weg geschokt. De ezel had moeite den zwaren last voort te krijgen. De voerman hielp hem wat en zei me: « Te Cherscamp hebben de Duitschers al 't eten meegenomen, ik moest van den burgemeester om dit meel naar Gent. »

Daar naderde snel een lange man in deftige zwarte jas. 't Was de schoolmeester van Chers-